

Nr.32 (290) Otrdiena, 2003. gada 9. septembris

Starptautisko krimināltiesību jēdziens un avoti. Starptautiskie noziegumi

Mārtiņš Paparinskis, LU Juridiskās fakultātes 4.kursa students, - "Latvijas Vēstnesim"

Foto: Aksels Tuklers

Nobeigums.

Sākums "JV" Nr.31, 3.09.2003.

Nirnbergas tribunāls (attiecībā uz noziegumiem pret mieru) norādīja, ka tiesiskuma princips nav suverenitātes ierobežojums, bet gan vispārējs taisnīguma princips, un netaisnīgi būtu nesodīt tos, kas ir uzbrukuši kaimiņvalstīm⁴⁵ (tād faktiski tribunāls deva priekšroku principam *nullum crimen sine poena*⁴⁶). Lai gan paši tiesneši norādīja, ka tiesiskuma princips nav ticis pārkāpts⁴⁷, lielākā daļa autoru uzskata, ka vismaz attiecībā uz noziegumiem pret mieru⁴⁸ un noziegumiem pret cilvēci⁴⁹ Nirnbergas tribunāla spriedumi bija pretrunā tiesiskuma principam⁵⁰. Tomēr, tā kā Nirnbergas procesa laikā tiesiskuma princips vēl nebija ieguvis vispārēja principa statusu, process nebija pretrunā starptautiskajām tiesībām⁵¹. Šobrīd tiesiskuma princips ir vispārējs princips, un iztiesāšanā tas ir jāņem vērā⁵².

Ja ne ar vispārējiem starptautisko krimināltiesību, ne vispārējiem starptautisko tiesību principiem nepietiek, lai atrisinātu tiesiskās problēmas, jāpiemēro lielāko tiesību saimju atzītie tiesību principi. Šie principi ir jāpiemēro tikai kā subsidiāri avoti, ņemot vērā divas tēzes: pirmkārt, analīzei ir jābūt visaptverošai (ar lielākajām tiesību saimēm šai nozīmē tradicionāli saprot kontinentālās Eiropas (*civil law*) un anglosakšu (*common law*) tiesību sistēmas, mūsdienās šajā analīzē

ir jāņem vērā arī islama tiesības, Āzijas (piemēram, Ķīnas un Japānas) un Āfrikas tiesības⁵³); otrkārt, ņemot vērā starptautiskā kriminālprocesa īpatnības, nacionālie institūti nedrīkst tikt mehāniski pārlikti starptautiskajā plaknē⁵⁴.

Kā pēdējie un subsidiārie avoti tradicionāli tiek norādīti jurisprudence un doktrīna. Lai gan no formālā viedokļa tiesu spriedumi nav patstāvīgi tiesību avoti, tomēr faktiski to nozīme starptautiskajās krimināltiesībās ir ļoti liela, jo autoritatīvi tribunālu spriedumi (pat ja tie tikai piemēro pastāvošās paražu normas, kas bieži var būt neskaidras) var ietekmēt starptautisko tiesību attīstību konkrētā virzienā. Tomēr to piemērošanā (īpaši attiecībā uz nacionālo tiesu spriedumiem) ir jābūt ļoti uzmanīgiem, jo bieži starptautiskās normas nav piemērotas nepastarpināti, bet gan caur nacionālo normu prizmu⁵⁵.

Arī autors šī raksta ietvaros vairākkārt atsaucas uz *ad hoc* tribunālu viedokļiem par vispārēju starptautisko krimināltiesību problemātiku. Pamatots ir jautājums, vai šādu tiesu, kuru jurisdikcija ir ierobežota gan ģeogrāfiski, gan laika ziņā, spriedumiem ir autoritatīvs spēks ārpus konkrētajām lietām. Lai gan šo spriedumu nozīmīgumu nevajag pārvērtēt, it īpaši ņemot vērā vairāku spriedumu pretrunīgumu, šobrīd šie tribunāli ir autoritatīvākie starptautisko krimināltiesību interpretētāji, kas spriedumos daudz vietas velta arī izsmeltošai analīzei par vispārējiem tiesību jautājumiem.

Attiecībā uz doktrīnu ir izteikts viedoklis, ka to nevar uzskatīt par starptautisko krimināltiesību avotu⁵⁶. Neapšaubāmi, atšķirībā no līgumiem, paražām un principiem doktrīna viena pati nevar būt par pamatu nozieguma sastāva konstruēšanai, tomēr doktrīnas nozīme (īpaši periodā pēc Nirnbergas un līdz *ad hoc* tribunāliem, kad prakse bija reta) normu satura

noteikšanā bija un ir nozīmīga⁵⁷.

Starptautiskie noziegumi

Centrālais starptautisko krimināltiesību jautājums ir starptautiskā nozieguma definēšana. Šis jautājums nav risināts konvencionālajās tiesībās, kur parasti tiek aprakstīts kāds starptautiskā nozieguma veids, acīmredzot prezumējot, ka pats starptautiskā nozieguma jēdziens ir pašsaprotams. Arī starptautiskajā jurisprudencē tas ir reti apskatīts jautājums, lai gan vienu definīciju ir piedāvājis ASV Nürnbergas Militārais tribunāls, norādot, ka "starptautisks noziegums ir tāds nodarījums, ko vispārēji atzīst par kriminālu, ko uzskata par būtisku starptautiska mēroga jautājumu un ko kāda pamatota iemesla dēļ nevar atstāt tās valsts ekskluzīvajā jurisdikcijā, kura to kontrolētu parastos apstākļos"⁵⁸.

Lai gan šāda definīcija ir labs sākuma punkts tālākajai analīzei, tā neatbild uz vairākiem būtiskiem jautājumiem: kas un kā nosaka, kas ir "vispārēja atzīstamība par kriminālu", kas un kā nosaka nodarījuma "starptautisko mērogu"? Atšķirīgas atbildes uz šiem jautājumiem ir novedušas pie "minimālistiskās" un "maksimālistiskās" starptautisko noziegumu interpretācijas.

Antonio Kasēze norāda, ka par starptautisko noziegumu uzskatāmi nodarījumi, kas ir: (I) starptautisko *paražu* normu pārkāpumi (vai arī konvencionālo normu pārkāpumi, ciktāl tās kodificē vai deklarē starptautiskās paražas); (II) aizskar visai starptautiskajai sadarbībai būtiskās *vērtības* (kuras tiek meklētas starptautisko cilvēktiesību un krimināltiesību dokumentos); (III) ņemot vērā aizskarto vērtību vispārīgumu, pārkāpēju var sodīt jebkura valsts (realizējot *universālo jurisdikciju*); (IV) ja pārkāpējs *de iure* vai *de facto* ir darbojies kā valsts pārstāvis, viņš tomēr *nevar* atsaukties uz imunitāti no citu valstu kriminālās jurisdikcijas (izņemot kā šībrīža valsts galva, ārlietu ministrs vai diplomātisks aģents ar *ratione personae* imunitāti)⁵⁹. Atbilstoši šiem kritērijiem par starptautiskajiem noziegumiem ir atzīstami kara noziegumi, noziegumi pret cilvēci, genocīds, spīdzināšana (kā starptautisko cilvēktiesību pārkāpums un nevis noziegums pret cilvēci, kara noziegums vai genocīds), agresija un dažas smagākās valsts atbalstīta starptautiskā terorisma formas⁶⁰. Par starptautisko noziegumu atbilstoši šai pieejai nevar uzskatīt aparteīdu (kā atsevišķu noziegumu, atbilstoši Romas statūtiem aparteīds ir arī viens no noziegumiem pret cilvēci), narkotiku kontrabandu, nelikumīgu ieroču tirdzniecību un naudas atmazgāšanu. Šo nodarījumu aizliegums nav ieguvis starptautiskas paražu normas statusu.

Šerifs Bacioni par starptautisko noziegumu uzskata nodarījumus, kas: (I) aizskar būtiskas starptautiskas intereses; vai (II) acīmredzami aizskar starptautiskās sabiedrības intereses; vai (III) ietver vairāk nekā vienu valsti to sagatavošanā, plānošanā un realizācijā (vai nu ar noziedznieku vai upuru dažādajām pilsonībām vai ar pārrobežu efektu); vai (IV) aizskar starptautiskas intereses, neaizsniedzot pirmajos divos kritērijos noteikto līmeni, bet ko tomēr ir nepieciešams kriminalizēt, lai ar to efektīvi cīnītos⁶¹. Atbilstoši šai pieejai starptautiskajam noziegumam par kritēriju netiek prasīts paražu normas raksturs un starptautisko interešu aizsardzībai tiek pievienots pārrobežu raksturs, tādēļ arī atšķirībā no sešiem starptautiskajiem noziegumiem atbilstoši iepriekšējai pieejai šis autors norāda veselus 25 nodarījumus⁶².

Citi autori abstrahējas no materiāltiesiskiem kritērijiem, atzīmējot to, ka starptautiskie noziegumi tiek iztiesāti starptautiskajā procesā⁶³.

Atbilstoši šai interpretācijai šobrīd starptautiskie noziegumi ir genocīds, kara noziegumi un noziegumi pret cilvēci, kuri ir gan *ad hoc* tribunālu, gan Starptautiskās Krimināltiesas jurisdikcijā.

Autoram pārliecinošāka šķiet pirmā pieeja ("minimālistiskā"), it īpaši ņemot vērā starptautisko krimināltiesību vēl arvien dominējošo paražu raksturu. Tomēr uzskaitītajiem sešiem pamatnoziegumiem autors vēlētos pievienot pirātismu⁶⁴ un verdzību kā starptautisko cilvēktiesību pārkāpumu⁶⁵. Abi šie nodarījumi ir uzskatāmi par pirmajiem starptautiskajiem noziegumiem, kuru tiesiskās kvalifikācijas izcelšanās saistīta attiecīgi ar Grocija laikiem un XIX gadsimta vidu.

Starptautiskās krimināltiesības Latvijā

Latvijas krimināltiesību materiāltiesiskās normas, kas definē starptautiskos noziegumus, parāda diezgan savdabīgu starptautisko noziegumu interpretāciju. Spēku zaudējušā Kriminālkodeksa 68.1 pants ir uzskatāms piemērs normai, kas pārkāpj tiesiskuma principu (*nullum crimen, nulle poena sine lege*):

Par noziegumiem pret cilvēci, arī par genocīdu, neatkarīgi no tā, vai tie izdarīti kara vai miera laikā tādā veidā, kā tie attiecībā uz nozieguma subjektu un nozieguma sastāvu noteikti attiecīgajos konvencionālajos normatīvajos aktos, tas ir, par tīšu rīcību nolūkā pilnīgi vai daļēji iznīcināt kādu nacionālu⁶⁶, etnisku, rases, *sociālu*, *noteiktas kopīgas pārliecības* vai

ticības cilvēku grupu kā tādu, šādas grupas locekļus nogalinot, nodarot viņiem nopietnus miesas bojājumus vai novedot viņus līdz psihiskai saslimšanai, tīši radot viņiem tādus dzīves apstākļus, kas pilnīgi vai daļēji tos fiziski iznīcina, *kā arī šajā pašā nolūkā atņemot vai ierobežojot pamatiedzīvotāju ekonomiskās, politiskās un/vai sociālās cilvēka tiesības.*

Pirmā īpatnība šajā normā bija tā, ka vienā normā ir definēti divi noziegumi ar dažādu objektīvo un subjektīvo pusi (noziegumi pret cilvēci un genocīds). Lai gan noziegumi pret cilvēci un genocīds var daļēji pārklāties, tomēr tos neizdalītu definēt vienā normā ir izvēle ar visai grūti saskatāmu tiesisku argumentāciju. Faktiski šajā pantā bija iekļauta genocīda definīcija, kas ar savdabīgiem papildinājumiem pārņemta no Genocīda konvencijas 1. un 2.pantā⁶⁷, papildinot ar ievadvārdiem "par noziegumiem pret cilvēci". Tomēr šāds papildinājums nekādā mērā nepaplašina normas apjomu, jo tālāk tiek uzskaitīti visi genocīda elementi, tādēļ visi noziegumi pret cilvēci, kas neizpilda genocīda kritērijus (it īpaši augstāko subjektīvo pusi - nodomu iznīcināt grupu), nevar tikt iztiesāti pēc šādas normas

Atšķirībā no iepriekš aplūkotojām papildinājumiem, kuru rezultāts var būt tikai terminoloģisks juceklis, genocīda apjoma patvaļīgā paplašinājuma (iezīmētais normas teksts) rezultāti var būt daudz nopietnāki. Tuvāk genocīds tiks analizēts turpmākajos starptautiskajām krimināltiesībām veltītās sērijas rakstos, tomēr jāatzīmē, ka genocīda definīcija jau sākotnēji tikusi konstruēta ļoti restriktīvi⁶⁸ (nosakot tikai četras aizsargātās grupas un piecus nozieguma veidus), un arī autoritatīvā definīcija, par ko valstis vienojās Romas statūtos, nepaplašina Genocīda konvencijas pieeju⁶⁹. Ņemot vērā, ka tiesiskuma princips pieprasa, lai noziegums tā izdarīšanas brīdī būtu aizliegts vai nu nacionālajās, vai starptautiskajās tiesībās (un tā kā parasti, lai gan ne vienmēr, nacionālās tiesības nodarījumus neaizliedz), šāda definīcijas patvaļīga paplašināšana ir acīmredzama retroaktīva likumdošana. Arī tas, ka šiem starptautiskajiem noziegumiem nav noilguma, nedod iespēju paplašināt definīciju, jo noilgums var iestāties tikai par tiem noziegumiem, kas ir notikuši. Tāpat arī tiesas spriedumi, kas genocīda apsūdzībās ir taisīti uz normas retroaktīvās daļas pamata, ir pretrunā tiesiskuma principam, kas fiksēts Latvijai saistošajos starptautiskajos dokumentos Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 7.pantā⁷⁰ un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 15.pantā.

Krimināllikuma 71. pants, salīdzinot ar Kriminālkodeksa pantu, varētu tikt uzskatīts par nelielu uzlabojumu. Ir izslēgta atsauce uz noziegumiem pret cilvēci un papildinātais nozieguma veids, tomēr ir palicis papildinātais aizsargāto grupu uzskaitījums. Lai gan atsauces uz noziegumu pret cilvēci izslēgšana no genocīda normas neapšaubāmi ir pareiza izvēle, kas izbeidz juridiski pretrunīgu konstrukciju, šobrīd Krimināllikumā ir fiksēts jauns absurds, jo likuma tekstā vienīgā atsauce uz noziegumiem pret cilvēci ir nodaļas nosaukumā, kā arī citā nodaļā ietilpstošajā 89.1 pantā, kas runā par noziedzīgajām organizācijām.

Ņemot vērā, ka prāvās par 1941. un 1949.gada noziegumiem spriedumi ir pamatoti uz retroaktīvo normas daļu (it īpaši attiecībā uz papildināto grupu), arī paši spriedumi ir pretrunā ECTK 7. un SPPPT 15.pantam. Neapšaubot faktiskos apstākļus, uz kuru pamata ir tikuši taisīti spriedumi, autoram tomēr šķiet, ka 1941. un 1949.gada notikumus kvalificēt kā genocīdu ir juridiski komplicēti, turpretī, ja tie tiktu uzskatīti par noziegumiem pret cilvēci, nerastos nekādas problēmas ar tiesiskuma principu. Autors uzskata, ka ir nepieciešams papildināt Krimināllikumu ar atsevišķu normu par noziegumiem pret cilvēci (tekstuāli balstoties uz Starptautiskās krimināltiesības statūtu 7.pantu), kas atvieglinātu iztiesāšanu un neradītu iespēju personām, kas apsūdzētas starptautiskos noziegumos, izbēgt no soda neveiksmīgu materiālo normu formulējumu rezultātā⁷¹. Turpinot iztiesāšanu uz esošo normu pamata, rodas reāla iespēja, ka ECT varētu atzīt šādus spriedumus par tādiem, kas ir pretrunā ar Latvijas starptautiskajām saistībām atbilstoši ECTK 7.pantam.

Nobeigums

Starptautisko krimināltiesību savdabība īpaši uzskatāmi ir redzama uz citu starptautisko tiesību nozaru fona. No vienas puses, starptautiskajām krimināltiesībām ir ārkārtīgi uzskatāma praktiskā piemērojamība nacionālajās un starptautiskajās krimināltiesās atšķirībā no, piemēram, valsts atbildības, kas tiek risināta valstu savstarpējo diplomātisko konsultāciju un tiesas procesu ceļā. Aplūkojot starptautiskās krimināltiesības no šī viedokļa, tās šķistu vissaprotamākās no starptautiskajām tiesībām attālākai personai - faktiski notiek pavisam tradicionāla krimināllietas iztiesāšana, mainās tikai nozieguma un tiesas mērogs. No otras puses, starptautiskās krimināltiesības atšķiras no pārējām starptautisko tiesību nozarēm ar neharmonisku un savā ziņā drudzaino attīstības stilu. Valsts atbildības vai jūras tiesību jautājumi gadsimtiem ilgi ir bijuši starptautiskajā darba kārtībā, bet starptautiskās krimināltiesības attīstās ar atsevišķiem rāvieniem pēc īpaši šausminošiem notikumiem, vienmēr tikai reaģējot uz jau notikušo un mēģinot vismaz sodīt vainīgos. Autors patiesi cer, ka ar XXI gadsimtā beidzot pienākušo starptautisko krimināltiesību pārformēšanos no *ad hoc* bāzes par pastāvīgu institūciju arī starptautiskās krimināltiesības arvien vairāk pārvērtīsies no sodošiem uz noziegumus novērsošiem institūtiem. Lai gan šobrīd līdz šādam mērķim neapšaubāmi vēl ir ejams tāls ceļš.

Nobeigumā autors vēlas uzsvērt, ka rakstā apzināti ir ieturēta maksimāli pozitīvistiska starptautisko tiesību izpratne. Lai gan starptautiskajās tiesībās pat vēl vairāk nekā nacionālajās tiesībās to saturu nosaka valstu politika, autors uzskata, ka krimināltiesību jomā starptautisko tiesību abstrahēšanās no ārpolitiskiem mērķiem ir vislielākā, gan ņemot vērā tiesību nozares īpatnības, gan arī politikas un tiesību mērķu sakrīšanu. Pagājušā gadsimta vidū aizstāvība varēja pamatoti apgalvot, ka process ir tikai kārtējā *vae victis* izpausme, taču tagad šādiem un līdzīgiem izteikumiem vairs nav pamata.

Pēc šī īsā ievada starptautisko krimināltiesību vispārējā problemātikā tuvāk tiks analizēti konkrētāki jautājumi. Pirmkārt, tiks aplūkots genocīds - visu noziegumu noziegums, īpaši ņemot vērā jaunākās attīstības tendences *ad hoc* tribunālu jurisprudencē. Otrkārt, pēc līdzīgas shēmas tiks aplūkoti noziegumi pret cilvēci. Ņemot vērā tradicionālās, uz valstu suverenitāti balstītās pieejas nespēju tikt galā ar starptautiskajiem noziegumiem gan valstu nespējas, gan gribas trūkuma dēļ, modernās starptautiskās tiesības akcentē visu valstu ieinteresētību starptautisko noziegumu sodīšanā. Tādēļ valstis, pat ja tām nav nekādas tiesiskas saistības ar noziegumu, var vērsties gan pret tā individuālo izdarītāju, izmantojot universālo jurisdikciju, gan pret valsti, kas ir atbalstījusi vai apzināti pieļāvusi nozieguma izdarīšanu, izmantojot valstu *erga omnes* pienākumus. Tomēr pret šiem progresīvajiem starptautisko tiesību institūtiem ir novērojama liela pretestība - gan politiska⁷², gan juridiska rakstura⁷³, tādēļ ļoti nozīmīga ir to eksistences un apjoma objektīva juridiska analīze.

45 Nürnberg Judgment, at 443

46 Nozieguma sodīšanai var pieiet no divām dažādām pozīcijām - no indivīda un no sabiedrības. No pirmās pozīcijas mērķis ir aizsargāt indivīdu pret valsti: šis mērķis ir iemiesots maksimā *Nulla poena sine lege*. No otrās pozīcijas mērķis ir aizsargāt sabiedrību pret indivīdu, kur pamatprincips ir *Nullum crimen sine poena* // Advisory Opinion on the Consistency of Certain Danzig Legislative Decrees with the Constitution of the Free City, The P.C.I.J. Series A/B No.65 (1935)

47 Bassiouni M.C. Crimes Against Humanity. 2nd ed. [Crimes Against Humanity] The Hague: Kluwer Law International, 1999, at 146-153

48 Dinstein, op.cit., at 109

49 Bassiouni. Crimes Against Humanity, at 149-153, Cassese International Criminal Law, at 70-72, International Law, at 249, Crimes Against Humanity, at 354-355

50 Kittichaisaree, op.cit., at 16

51 Cassese, Crimes Against Humanity, at 354-355

52 Cassese, International Criminal Law, at 22, Universal Declaration on Human Rights, U.N. Doc. A/810 (1948), Art.11 (2), European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Nov. 4, 1950, 213 U.N.T.S. 222, E.T.S. 5 [ECHR], Art.7, International Covenant on Civil and Political Rights, U.N. Doc A/6316, 999 U.N.T.S. 171 (1976) [ICCPR], Art.15

53 Cassese, International Criminal Law, at 33

54 Furundžija, para.178, Prosecutor v. Erdemovič, IT-96-22, ICTY A.Ch., 7 October 1997, sep. and dis.op. Cassese, paras.1-6, South West Africa Case I.C.J.Rep. 1950, sep.op. McNair, pp.148-149, Barcelona Traction, Light and Power Co. Case I.C.J. Rep. 1970., sep.op Fitzmaurice, pp. 66-67

55 Prosecutor v. Kurpeskič et al., Case IT-95-16, A.Ch., 14 January 2000, paras.537-542

56 Bassiouni, Sources, at 4. Paradoksāli, bet uz pašu Basoni bieži atsauca tribunāli, piem., Prosecutor v. Kayishema et al., Case No. ICTR-95-1, ICTR T.Ch., 21 May 1999, para.143

57 Sk. Special Panel for Serious Crimes of the Dili District Court, East Timor, Case No 04a/2001 [Lolotoe Case (da Silva)] [Judgment dated 5 December 2002], paras.59, 65, 73-75, 77, 83, kur Austrumtimoras tiesa rindkopām citē Basoni un Šarfu (*Michael P. Scharf*), lai noteiktu *nullum crimen sine lege* apjomu mūsdienu starptautiskajās tiesībās.

58 re List et al. (*Hostages Trial*), US Military Tribunal at Nuremberg, 19 Feb. 1948 (1953) 15 Ann. Dig. 632 at 636

59 Cassese International Criminal Law, at 23-24, When May Senior State Officials Be Tried for International Crimes? Some Comments on the Congo v. Belgium Case // *EJIL* (2002), at 857-8, tomēr skat. Arrest Warrant Case, para.61, kur ST norāda tikai četrus izņēmumus bijušā ārlietu ministra imunitātei, un starptautiskie noziegumi nav starp tiem.

60 Cassese, International Criminal Law, at 23-24, agrākā publikācijā Cassese, International Law, at 243 arī pirātisms tiek uzskatīts par starptautisko noziegumu, sk. pirmajā citātā argumentus par pretējo.

61 Bassiouni, Sources, at 33, Crimes Against Humanity, at 253-254

62 Bez sešiem iepriekšējā autora nosauktajiem arī (7) noziegumi pret ANO un tās personālu; (8) nelikumīga ieroču valdīšana vai lietošana; (9) kodolmateriālu zagšana; (10) verdzība; (11) nelikumīgi eksperimenti ar cilvēkiem; (12) pirātisms; (13) nelikumīgas darbības pret kuģošanas drošību; (14) draudi vai spēka lietošana pret starptautiski aizsargātām personām; (15) civiliedzīvotāju ķīlnieku ņemšana; (16) nelikumīga pasta lietošana; (16) narkotiku kontrabanda; (17) nacionālo dārgumu iznīcināšana un/ vai zagšana; (18) nelikumīga darbības pret starptautiski aizsargātiem dabas objektiem; (19) neķītru materiālu kontrabanda; (20) falsifikācija un viltošana; (21) algotņu darbības; (22) nelikumīgas darbības ar zemūdens kabeļiem; (23) ārzemju amatpersonu kukuļošana.; (24) lidaparātu nolaušana un neatļautas darbības pret starptautisko lidojumu drošību; (25) aparteids // Bassiouni, Sources, at 32-33

63 Kittichaisaree, op.cit., at 5

64 Jo modernie starptautiskie noziegumi ir daudzējādā ziņā (piemēram, attiecībā uz universālo jurisdikciju) lielā mērā atvasināti no pirātisma, skat. salīdzinājums kara noziegumi / pirātisms (Almelo Trial, 1 Law Reports of Trials of War Criminals 35 (1949)), Nirnbergas noziegumi / pirātisms (The Charter and Judgment of the Nurnberg Tribunal, U.N. Doc. A/CN.4/5 (1949) (memorandum submitted by the Secretary General)), noziegumi pret cilvēci / pirātisms (Attorney General of Israel v. Eichmann, 36 I.L.R. 18, 39 (1961), at 299)

65 Par verdzības aizlieguma paražu tiesības statusu skat. Kunarač No.1, paras.519-520, skat. arī ECHR, Art.4, ICCPR, Art. 8 (abos dokumentos kā pienākums, no kā nevar atkāpties pat izņēmuma apstākļos), Barcelona Traction, Light and Power Co. Case I.C.J. Rep. 1970, para.34

66 "National group" tiek neprecīzi tulkota kā "nacionālā grupu". Ar "nationality" tiek saprasta tiesiska saikne starp indivīdu un valsti, ieskaitot, bet neaprobežojoties ar pilsonību. Latviešu valodā nav precīzi atbilstoša termina, ES tiesību kontekstā vārdam "nationality" tiek piedāvāti alternatīvi tulkojumi valstspiederība, pilsonība, pavalstniecība (sk. Par ES dokumentu tulkojumus un EUROVOG tezaurā lietojamo juridisko terminu saraksta apstiprināšanu // LV, 16.07.2003, Nr.105). Tādēļ "national group" varētu tulkot kā "pilsonības grupu". Ruandas tribunāls "national group" definē kā cilvēku kopumu, kuru vieno tiesiska saikne, kas pamatota uz pilsonību kopā ar abpusējām tiesībām un pienākumiem // Akayesu, para.512

67 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, (1951) 78 UNTS 277, Art.1, 2

68 Kittichaisaree, op.cit., at 69-71, Schabas, op.cit., at 32-33,

69 Rome Statute, Art.6, Elements, Art.6

70 Tess v. Lettonie (Decision), 18 September 2002

71 Ibid, skat.arī Tesa konstitucionālās sūdzības Satversmes tiesā Nr.8/ 11.02.2002, Nr.77/ 27.05.2002, kuru juridiskajam pamatojumam autors neredz pretargumentus.

72 Kissinger H.A. The Pitfalls of Universal Jurisdiction // Foreign Affairs, July/ August 2001

73 Arrest Warrant Case, Certain Criminal Proceedings in France (Democratic Republic of the Congo v. France), Provisional Measures, Order 17 June 2003, dis.op. de Cara